



KAINUUN TILANNEKUVA / Kainuun alke keskustelut 10.11.2020

Kainuun Maakuntahallituksen 12.10.2020 kokouksessa täydentämä ja hyväksymä

1. Väestödynamikka

Kainuun väkiluku on 72 306. Kajaanin seutukunnassa asuu 71 prosenttia ja Kehys-Kainuussa 29 prosenttia kainuulaisista. Kainuussa luonnollinen väestönlisäys on ollut miinuksella vuodesta 1998 lähtien ikärakenteesta johtuen, mutta väheneminen on tasaantunut viime vuosina. Väestön kokonaismuutos vuonna 2019 oli -755 henkilöä, mikä oli kuitenkin 143 henkilöä vähemmän kuin vuonna 2018. Kevään 2020 ennakkotietojen mukaan väkiluku on edelleen vähentynyt, mutta väheneminen on hidastunut ja tulomuuton määrä kasvanut. Useat Kainuun kunnat ovat saaneet vuoden 2020 aikana muuttovoittoa. Lisäksi kasvanut kesämökkien määrä ja lähes miljoonan yöpymisen matkailijamäärät kompensoivat vähenevää pysyvää asutusta.

Tilastokeskuksen väestöennusteissa ennakoidaan Kainuun väkiluvun laskevan 65 000 asukkaaseen vuoteen 2030 mennessä. Vuoteen 2040 mennessä pysyvän asutuksen ennakoidaan edelleen vähenevän. Ennusteen mukaan alle 14 -vuotiaiden ja 15-64 -vuotiaiden osuus laskee Kainuussa 2030 saakka, jonka jälkeen tilanne tasaantuu. Yli 65 -vuotiaiden osuus kasvaa vuoteen 2032 saakka jonka jälkeen hieman laskee. Yli 65 -vuotiaiden osuus on nyt 27 prosenttia ja sen ennakoidaan nousevan 36 prosenttiin vuonna 2040. Tilastokeskus arvioi, että Kainuun kokonaisnettomuutto kääntyy positiiviseksi vuonna 2033.

Kainuun ikärakenne ja vähenevä väestö tuovat aluetaloudelle haasteita. Ikärakenteesta johtuva heikko väestöllinen huoltosuhde (61,4) ja ohut verokertymä sekä sosiaali- ja terveystalouden kasvavat kustannukset kuormittavat Kainuun kuntien taloutta. Tämä vaatii palvelurakenteen sopeuttamista erityisesti SOTE- ja opetusalaalla vanhusten määrän kasvaessa ja lasten ikäluokkien pienentyessä. Tarvitaan digitaalisia ratkaisuja, jotka mahdollistavat opetuksen myös pienille ryhmille ja tuovat Kainuuseen uutta koulutustarjontaa. Ikäihmisten palvelutarve kasvaa. Tarvitaan prosessien tehostamista ja digitaalisia palveluja osaavan työvoiman kouluttamisen ja rekrytoimisen lisäksi. Rahoituspohjan selkeyttämiseen ja SOTE kulujen kasvukierteen katkaisemiseen SOTE uudistuksen onnistuminen on kriittistä.

Veropohjan kasvattamiseksi tarvitaan investointeja, työpaikkoja ja työikäistä väestöä. Kainuun viime vuosien vahva aluetalouden kasvu on tuonut alueelle työvoimapulaa, mutta ei ole vielä muuttanut väestökehityksen suuntaa. Väestön poismuuttoon on vaikuttanut vahvasti yliopistokoulutuspaikkojen vähäisyys. Suurinta muuttotappio on ollut 20–24 vuotiaissa, eli alueen ulkopuolelle opiskelemaan lähtevissä nuorissa. Kainuussa ei alistuta Tilastokeskuksen ennusteisiin. Muuttotappio käännetään muuttovoitoksi saamalla maakuntaan uusia yrittäjiä ja opiskelijoita sekä työntekijöitä työskentelemään kainuulaisille työnantajille ja tekemään etätöitä.

Matkailijoiden ja vapaa-ajanasujien määrän arvioidaan edelleen kasvavan, mikä lisää palvelujen kysyntää, luo niiden ylläpitoon ja kehittämiseen rahoituspohjaa ja vahvistaa alueen vetovoimaa. Kainuu tavoittelee maakuntaohjelmalla ja älykkään erikoistumisen strategialla viennin, työntuottavuuden sekä tuotteiden ja palvelujen jalostusasteen lisäämistä. Korkean jalostusarvon tuotanto luo uusia korkean osaamisen työpaikkoja ja parantaa työn tuottavuutta, mikä lisää verotuloja ja vahvistaa julkista taloutta yhdessä lisääntyvän työpaikkamäärän kanssa. Nämä ovat tehokkaimmat keinot selättää Tilastokeskuksen väestöennusteiden luomat uhkakuvat. Onnistumisen edellytys on osaavan työvoima saannin turvaaminen.

2. Ilmastonmuutoksen hillintä ja luonnon monimuotoisuuden turvaaminen

HINKU-laskennan mukaan Kainuun suurimmat päästöt aiheuttaa energiasektori; 33 prosenttia kokonaispäästöstä (2018). Tieliikenne aiheuttaa 23 prosenttia Kainuun hiilidioksidipäästöistä, maatalous 18,5 ja työkoneet 15,4. Teollisuuden osuus on 9 prosenttia. Hinku-laskelman mukaan kokonaishiilidioksidipäästöt ovat Kainuussa 623,3 ktCO₂e ja 8,5 tCO₂e per asukas (koko maa 6,9) (2018). Kokonaispäästöt ovat laskeneet vuodesta 2005 vuoteen 2018 19 prosenttia ja päästöt per asukas 10 prosenttia. Tilastokeskuksen kasvihuonekaasutilastojen mukaan Kainuun kasvihuonekaasupäästöt ovat kokonaisuudessaan hieman nousseet viiden vuoden aikana vuodesta 2015 vuoteen 2018. Tämä johtuu pääsääntöisesti maatalouden päästöistä, jotka ovat lisääntyneet 16,5 prosenttia. Liikenteen päästöt ovat vähentyneet reilu 3 prosenttia ja energian, teollisuuden ja tuotteiden käytön päästöt vähentyneet vähän alle prosentin.



Uusiutuvan energian osuus on noussut Kainuussa ja oli vuonna 2018 55 prosenttia. Uusiutuvalla energialla tuotetun tuontisähkön määrä on lisääntynyt, öljyn käyttö vähentynyt lämmityksessä sekä uusiutuvan tuulisähkön tuotanto kasvanut Kainuussa. Kivivaara-Peuravaaran tuulipuisto tuotti 30 tuulivoimalalla sähköä 290 GWh. Kainuusta on tulossa merkittävä uusiutuvan energian tuottaja. Uusiutuva energia osana biotaloutta on yksi Kainuun kärkitoimialoista. Alueelle on lähivuosina tulossa yli 200 miljoonan euron tuulivoimainvestoinnit.

Ympäristö tila ja luonnon monimuotoisuus ovat Kainuussa hyvällä tasolla. METSO-ohjelman kautta vapaaehtoisessa suojelussa on 2 400 hehtaaria metsää. Määräaikaisilla 10 vuoden ympäristötukisopimuksilla Kainuussa on yksityismetsien METSO-kohteita 523 hehtaaria. Ympäristötuen METSO-tavoitteesta on saavutettu keskimäärin 96 %.

3. Kestävä yhdyskuntakehitys ja toimivat yhteydet

Ulkoisen ja sisäisen saavutettavuuden pullonkaulat Kainuussa ovat etäisyys markkinoista ja matkaketjujen puutteellisuus. Saavutettavuus on yksi merkittävimmistä uuden yritystoiminnan sijoittumisen edellytyksistä. Vientialojen ja kansainvälisen kaupan näkökulmasta säännöllisen lentoliikenteen ja sen kansainvälisen kytkeytyvyyden merkitys on oleellinen. Kainuulle lentoliikenteen, matkaketjujen ja lentotuotteen (hinnoittelu, aikataulut) puutteet ovat olleet jo pitkään tiedostettu haaste. Pohjois-Suomen lentoliikennehankkeessa valmistuu syksyllä 2020 Kainuun lentoliikenteen kehittämissuunnitelma ja käynnistyy sitä toimeenpaneva alueellinen yhteistyö. Kainuun lentoliikennekysyntää pitää kasvattaa kansainvälinen matkailun kasvun kautta, jotta lentojen jatkuvuus voidaan turvata. Lentomatrustajien vuosittainen määrä on jäänyt tavoitellusta 100 000:sta 87 300 matkustajaan. Kansainvälisten lentojen määrä on ollut noin 3000.

Koronakriisin seurauksena Kajaanin lentokentän liikenne on ollut pysähdyksissä maaliskuun 2020 puolesta välistä alkaen. Finnair avaa lennot talvikaudeksi maaliskuun 2021 loppuun saakka. Sen jälkeen lentoja hoidetaan valtion tarjoamana väliaikaisena ostoliikenteenä vuoden 2021 loppuun saakka. Väliaikaiset ratkaisut eivät riitä. Kainuu tarvitsee pysyvät lentoyhteydet. Ne ovat välttämättömiä alueen vahvan matkailulinkeidon, vientiteollisuuden sekä ylipäättään alueen saavutettavuuden kehittämiseen. Koronakriisi ei saa hävittää lentoyhteyksiä Kainuuseen.

Perinteisistä saavutettavuushaasteista vientiteollisuuden etäisyys Haitat on tunnistettu jo kauan. Aluekehitystä tukevana toimenpiteenä kuljetustuen tarve on pysyvä. Maantieyhteyksien kehittämistarpeet ja korjausvelan hoitaminen ovat saaneet jonkin verran lisähuomiota valtakunnallisessa liikennepolitiikassa. Kainuussa tiestöä on asukasluvuun suhteutettuna paljon ja erityisesti alemman tieverkon kunnossapidossa on ollut puutteita. Kuitenkin juuri alempi tieverkko on alueen elinkeinotoiminnalle erityisten tärkeä, koska sen kautta kulkevat metsä- ja maatalouden kuljetukset sekä matkailijat ja vapaaajan asukkaat koko maakunnan alueella. Pitkistä etäisyyksistä ja työpendelöinnistä johtuen Kainuun liikennesuorite on melko korkea; 9 580 km asukasta kohden (2019). Kainuun kautta kulkee yksi Suomen suurin tavarakuljetusvirta, Kostamuksen rautapellertien transitokuljetuksen Vartiuksen rajaylityspaikan kautta Kainuun läpi Kokkolan satamaan.

Henkilöliikennetarpeet Savon radan kautta pääkaupunkiseudulle sekä tulevaisuudessa lisääntyvä matkailijaliikenne rautateitse Kainuuseen ovat myös riippuvaisia liikenteen nopeutta parantavien ratakankkeiden toteutumisesta. Savonradan nopeuttamistoimenpiteet ovat kriittisiä. Itä-länsi -suuntaisissa henkilöjunavuoroissa on edelleen kehittämistarvetta, esimerkiksi aamun työssäkäyntiä ja asiointia palveleva nopea taajamajunayhteys Kajaanista Ouluun (tunnin juna). **Ylä-Kainuun puuterminaalien rakentaminen Suomussalmen Pesjön alueelle nykyisen aseman lähelle tulee varmistaa.** Sähköautojen latauspisteitä on Kainuussa jonkin verran tarjolla, mutta bio- ja maakaasu puuttuvat vielä kokonaan valikoimista. Biokaasu ja sähkön latausinfrastruktuurin rakentaminen on tärkeä liikenteen vihreän siirtymän investointikohde Kainuussa.

Monipaikkaisuus, etätö ja yrittäjyys harvaan asutuilla alueilla edellyttävät toimivia nopeita tietoliikenneyhteyksiä. Niiden kuntoon laittamisen aika on nyt. Kiinteän verkon laajakaista on saatavilla noin 55 prosenttia kotitalouksista (väh. 100 Mb/s, koko maa 58 %). Kuntien välinen vaihtelu on kuitenkin suuri (Paltamo 0 % - Kajaani 88 %). Valokuitu on saatavilla 26 prosentilla Kainuun kotitalouksista (koko maa 33,4 %). Kajaanin Renforsin rannan datakeskusekosysteemi CSC:n toimintoiheen ja supertietokoneineen luo erittäin vetovoimaisen data-analytiikan keskittymän, jonka avulla Kajaani ja Kainuu voi hyvinkin saada koilliskaapelin kulkemaan alueeltaan ja päästä globaalisti yhden merkittävimmän liikenneyhteyden varrelle.



4. Uudistuva elinkeinoelämä ja TKI-toiminnan vauhdittaminen

Aluetalous vahvassa kasvussa ennen koronaa

Ennen koronakriisiä Kainuun talous oli vahvassa kasvussa. Työttömyys aleni yli neljä vuotta yhteen menoon ja monilla mitareilla kasvu oli Suomen huippua. Kaikkien toimialojen (TOL A-X) liikevaihdon ja henkilöstömäärän suhdannekehitys on ollut nousujohteista vuodesta 2015 saakka. Vuonna 2018 kaikkien toimialojen liikevaihdon kasvu oli suurin Kainuussa (+10,2 %). BKT/asukas on kasvanut vahvasti; 8,3 prosenttia vuonna 2017. Yritysten liikevaihto kasvoi vuodesta 2017 vuoteen 2018 45 prosenttia, yritysten toimipaikkojen määrä 59 prosenttia ja henkilöstömäärät 37 prosenttia. Kasvuyritysten (väh. 3 hlöä, 10 % kasvu) liikevaihto kasvoi kaikista maakunnista 2015-2018 eniten Kainuussa; 160 prosenttia. Liikevaihto ja henkilöstömäärät nousivat vuonna 2019 2010-luvun ennätyslukemiin monilla Kainuun kärkiklustereilla (biotalous, matkailu, kaivannaisala sekä teknologiateollisuus). Kainuun kärkitoimialojen liikevaihto on kasvanut vuodesta 2015 vuoteen 2019 yhteensä 72 prosenttia (+534 M€) ja henkilöstömäärä on kasvanut yhteensä 18 prosenttia (+1190 henkilöä). Kasvu on ollut vahvaa erityisesti kaivannaistoiminnassa (+392 % liikevaihdossa ja +110 henkilöstössä).

Työpaikkojen määrä kasvanut kärkitoimialoilla

Kainuun reilusta 27 000 työpaikasta 76 prosenttia sijaitsee Kajaanin seutukunnassa. Kainuun työpaikkarakenteesta alkutuotannon työpaikkoja on 5,9 prosenttia (koko maa 2,9 %) jalostuksen työpaikkoja 18,5 prosenttia (koko maa 21,1 %) ja palvelujen työpaikkoja 74,5 prosenttia (koko maa 74,8 %). Kaivostoiminnan merkitys on Kainuussa suuri; alan työpaikoista 13,6 prosenttia on Kainuussa. Myös maa- metsä- ja kalatalous on merkittävä työllistäjä erityisesti Kehys-Kainuussa. Kainuun ikärakenteesta johtuen maakunnassa on sote-sektorin työpaikkoja paljon (20 % kaikista Kainuun työpaikoista). Tukku- ja vähittäiskauppa työllistää noin 9,4 prosenttia. Julkisen hallinnon ja palveluiden työpaikat muodostavat myös merkittävän osuuden. Teollisuuden työpaikkoja on 8,4 %.

Kainuun työpaikkojen määrä on vähentynyt vuosien 2007-2017 aikana noin 2000 työpaikalla. Toimialoittaisessa tarkastelussa työpaikkojen määrä on vähentynyt voimakkaasti maa- ja metsätaloudessa sekä teollisuudessa. Myös koulutuksen alan työpaikat ovat vähentyneet. Sen sijaan työpaikkojen määrä on kasvanut erittäin voimakkaasti kaivosteollisuudessa ja kaikissa muissa Kainuun kärkitoimialoissa; matkailussa, biotaloudessa ja teknologiateollisuudessa. Myös sote-palveluissa työpaikkojen määrä on kasvanut. Avoimen sektorin työpaikkoja on Kainuussa 65 prosenttia (2017), josta 54 prosenttia on yksityisen sektorin osuus ja 10 % yrittäjien osuus. Julkisen sektorin osuus on 35 prosenttia. Kainuun työpaikkojen määrän kasvu on ollut yksityisen sektorin työpaikkojen varassa. Vuodesta 2015 vuoteen 2017 yksityisen sektorin työpaikkojen määrä kasvoi reilut 4 prosenttia, mutta julkisen sektorin työpaikat vain 0,7 prosenttia. Samaan aikaan yrittäjien määrä laski reilut 6 prosenttia.

Yksityisen sektorin työpaikat ja niihin maakunnan ulkopuolelta saavat ja Kainuuseen asumaan muuttavat työntekijät ovat aluetalouden kannalta avainasemassa. Mikäli työikäistä väestöä maakuntaan saadaan, he lisäävät myös palvelujen kysyntää ja mahdollistavat yksityisten ja julkisten palvelujen ja niihin liittyvien työpaikkojen säilymisen. Jos uusia asukkaita ei saada, palvelujen kysyntä hiipuu ja eläköitymisen myötä vapautuvia työpaikkoja lopetetaan. Näin työikäisen väestön määrä vähenee, julkisen talouden verokertymä ohenee ja julkisten palvelujen ylläpito vaikeutuu. Työvoiman saatavuuden ongelmat voivat myös johtaa yritysten kasvun hiipumiseen tai niiden lähtöön Kainuusta.

Yritysten määrä kasvanut

Yritysten perustaminen ja yritysten määrä on kasvanut Kainuussa, mikä ilmentää osaltaan pitkään jatkunutta Kainuun aluetalouden hyvää virettä. Kainuun yrityskanta on 3 910 (Q3 2019), mikä on 118 yritystä enemmän kuin vuonna 2017 (Q3). Vuonna 2019 uusia yrityksiä aloitti 306, mikä on 85 yritystä enemmän kuin vuonna 2017. Yritysten toimipaikkojen jalostusarvo on kasvanut vuonna 2018 5,3 prosenttia yli 968 miljoonaan euroon. Viennin arvo vuonna 2019 oli 420 M €. Kainuun viennistä kaupan osuus on Suomen suurin; 57 prosenttia. Teollisuuden osuus on vastaavasti pienin; 28 prosenttia. On kuitenkin huomioitava, että tullitilastoihin ei rekisteröidy palveluvientiä, mitä Kainuustakin tapahtuu paljon. Tähän lukeutuvat muun muassa Kainuun lukuisat ohjelmistoalan yritykset sekä matkailualan yritykset. Myös koulutusviennin osuus kasvaa Kainuussa koko ajan. Erityisen myönteistä yritysten osaamisen kasvulle on, että asukasta kohden lasketut TKI menot nousivat 2018 ennätystasolle 412 euroon.



Investointiodotukset alueelle

Kainuuseen on odotettavissa investointeja noin 2,4 miljardin edestä vuosina vuoteen 2025 mennessä. Osa näistä on jo toteutunutkin. Lisätyövoiman tarve on noin 1470 henkilöä ja rakennusaikana jopa 3350 henkilöä. CSC data-keskukseen Kajaaniin on tehty päätös 244 miljoonan euron investoinnista suurteholaskennan tietokoneeseen osana eurooppalaista EuroHPC -ohjelmaa. Sotkamo Silverin hopeakaivos avattiin 2019 ja Terrafamen akkukemikaalitehtaan (240 miljoonaa euroa) rakennustyöt ovat käynnissä Sotkamossa. KaiCell Fibers Paltamoon olisi toteutuessaan 900 miljoonaa euron investointi. Ympäristölupa on myönnetty ja tehtaan on tarkoitus aloittaa toimintansa vuonna 2023-2024. Matkailuklusterissa investoinnit ovat olleet erittäin myönteisiä. Muun muassa koko Suomen ulkomaisista matkailuinvestoinneista (FDI) tuli Kainuuseen 50 % vuonna 2019. Tuulivoimaan on päätetty tai suunnitteilla yli 200 miljoonan euron investoinnit. **Kainuun kärkitoimialojen investointikohteet tukevat hyvin hallituksen vuoden 2021 talousarviossa hyväksymää linjausta (2/6) EU:n elpymisvälineen varojen käyttöä koskevalle jatkovalmistelulle: Vihreä siirtymä tukee talouden rakennemuutosta sekä linjausta (4/6): Kestävän infrastruktuurin ja digitalisaation vahvistaminen.**

Toimialaveturit, liiketoimintaekosysteemit ja osaamiskeskittymät

Renforssin rantaan Kajaaniin on syntynyt hyvin mielenkiintoinen osaamiskeskittymä niin metsäbiotalouden kuin datakeskusekosysteeminkin ympärille. Renforssin rannassa toimii bioetanolin tuotannon pilottilaitos. Alueen datakeskusekosysteemi CSC:n toimintoihin ja supertietokoneeseen luo erittäin vetovoimaisen data-analytiikan keskittymän, jonka avulla Kajaani ja Kainuu voi hyvinkin saada koilliskaapelin kulkemaan alueeltaan ja päästä globaalisti yhden merkittävimmän liikenneyhteyden varrelle. Kuhmon Woodpoliksen puurakentamisen osaamiskeskus on kehittynyt ja saanut tunnustusta esim. palkitun Tuupalan puukoulun myötä. Sotkamon Vuokatin urheilu, matkailu sekä tutkimus- ja koulutuskeskus on saanut tunnustusta eurooppalaisena hyvänä käytäntönä ja samoin Vuokatti valittiin vuoden matkailukohteeksi 2019. Hossan kansallispuistostatuksen myötä alueen luontomatkailun kasvu on saanut uutta puhtia. Tässä mainittujen ja muiden toimialavetureiden kehitysaskleet ovat myös poikineet tai ovat edistämässä uusia investointeja alueelleen. Kainuun liiton käynnistämä Paltamon biotuotetehtaan (KaiCell Fibers Oy) sellun tuotannon ympärille tulee rakentumaan jatkojalostusta, sivuvirtojen hyödyntämistä sekä TKI -toimintaa. **Toimialaveturit, liiketoimintaekosysteemit ja osaamiskeskittymät -teeman kehittäminen tukee hyvin hallituksen vuoden 2021 talousarviossa hyväksymää linjausta (1/6) EU:n elpymisvälineen varojen käyttöä koskevalle jatkovalmistelulle: Koulutus, tutkimus- ja innovaatiotoiminnalla Suomi takaisin kestävän kasvun uralle.**

Koronan vaikutukset

Koronaepidemia on vaikuttanut Kainuussa. Pk-yritysbarometrin mukaan positiivisimmat näkymät työpaikkakehityksestä ovat Kainuussa, jossa valdoluku oli 7. Kainuussa myös investointiodotukset olivat kohenemassa. Kainuun työllisyyden muita maakuntia myönteisempi kehitys selittyy hyvin pitkälle kaivannaisalan edelleen jatkuneella henkilöstön kasvulla. Kaivannaisalan liikevaihto (+33 %) ja henkilöstömäärä (+24 %) ovat nousseet tammi-toukokuussa 2020 huolimatta koronan leviämisestä. Suurin romahdus oli matkailuklusterissa sekä liikevaihdossa (-24,1 %) että henkilöstömäärässä (-15,4 %). Koronan matkustusrajoitukset ja lentomotti ovat pysäyttäneet käytännössä kansainvälisen matkailun Kainuuseen kokonaan ja uhkaavat vaurioittaa hyvään vauhtiin päässyttä kansainvälistä matkailua pysyvästi. Koronan aiheuttamat tulomenetykset Kainuun aluetalouteen matkailun vaikeuksien myötä ovat olleet rajut, noin 32 miljoonaa euroa (vuonna 2018 matkailutulo oli 155 milj. euroa). Tulomenetyksiin ovat vaikuttaneet lentoliikenteen keskeyttäminen Kajaanin kentälle sekä tapahtumien peruminen Kainuussa. Ennen koronaa matkailu rikkoi ennätyksiä: vuonna 2019 rekisteröityä yöpymisiä oli miltei miljoona.

Aluetalouden rakenne ja sen resilienssi

Kaikilla Kainuun kärkitoimialoilla on kasvu- ja kehitysmahdollisuuksia, jotka liittyvät sekä uuden, erityisesti fossiilisia tuotteita ja raaka-aineita korvaavan, tuotannon käynnistämiseen että klusterien sisällä jalostusasteen nostamiseen ja lisääntymään kiertotalouteen (mm. sivuvirtojen hyödyntäminen). Kainuu on pienyritysvaltainen, mikä voisi periaatteessa vahvistaa alueen resilienssiä, mutta sitä heikentää aluetalouden riippuvuus yksittäisistä isoista työnantajista (esim. kaivosalalla ja metalliteollisuudessa). Kainuun suhteellisiin etuihin perustuviin kärkitoimialoihin, kuten metsäbiotalouteen, pitää saada lisää teollisia investointeja ja ankuriyrityksiä. Niiden ympärille rakennetaan liiketoiminnan ekosysteemejä ja TKI toimintaa. Näin nostetaan tuotannon jalostusastetta, mikä vahvistaa resilienssiä. Työ- ja elinkeinoministeriön tilaamissa selvityksissä on analysoitu maakuntien aluetalouden resilienssiä koronakriisin mahdollisten vaikutusten ennakoimiseksi. Yhtenä mittarina



tässä on riskialttiiden toimialojen työpaikkojen osuus maakunnissa. Tässä vertailussa Kainuun sijoittuu kuuden parhaimman maakunnan joukkoon

5. Osaaminen ja sivistys aluekehityksen voimavarana

Työttömyystilanne oli Kainuussa koronaviruksen leviämisen jälkeen muun maan tavoin vaikea ja huhtikuun lopussa työttömiä työnhakijoita oli 5 123, kun vielä helmikuun lopussa määrä oli 3 325. Työttömyys on kuitenkin pienentynyt tasaisesti toukokuusta lähtien ja Kainuun tilanne on poikkeuksellinen lähes koko muuhun maahan verrattuna sillä elokuun lopussa työttömiä työnhakijoita oli 3 188, mikä on vain 5 prosenttia enemmän (+136) kuin vuotta aikaisemmin. Kasvuprosentti oli selkeästi ELY-alueiden pienin.

Syksyn 2020 pk-yritysbarometrissa kainuulaiset yritykset arvioivat henkilöstön määrän tarpeen lisääntyvän vuoden kuluessa (saldoluku 7 %), mikä poikkeaa huomattavasti lähialueiden ja koko maan (saldoluku -2 %) arvioista. Monella alalla vallitsee työvoimapula, kuten esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollossa, puhdistuspalvelualalla sekä varhaiskasvatuksessa ja kaviannaisalalla. Tilastokeskuksen toteuttaman työnantajahaastattelun mukaan rekrytointiongelmat ovat Kainuussa selkeästi koko maan vaikeimmat ja olleet kasvussa usean vuoden ajan. Viimeisen vuoden aikana kyselyyn vastanneista kainuulaisista työvoimaa etsineistä toimipaikoista peräti 63 prosenttia ilmoitti kokeneensa ongelmia työvoiman saannissa edeltävän 12 kuukauden aikana, kun koko maan keskiarvo oli 43 prosenttia. TE-toimistoon ilmoitettujen työpaikkojen avoinna olon keskinen on ollut Kainuussa pitkään koko maan pisimpien joukossa ja oli elokuun lopussa jo 192 päivää, mikä on 77 päivää enemmän kuin vuotta aiemmin. Koko maassa avoinna olon kesto oli 114 päivää. Koronan seurauksena pienentyneestä kokonaiskysynnästä huolimatta monilla aloilla on edelleen puutetta osaajista ja joissakin ammattiryhmissä TE-toimistoon avoimeksi ilmoitettuja työpaikkoja on enemmän kuin alalla on työttömiä työnhakijoita.

Iso osa työttömistä on myös vaikeasti työllistyviä. Rakenteellinen työttömyys on vähentynyt viimeisen vuoden aikana 5 prosenttia, mutta osuus kokonaistyöttömyydestä oli elokuun lopussa edelleen 58 prosenttia. Osittain pienentyminen johtuu eläköitymisistä ja kehitys tulee jatkumaan vielä pitkään, sillä rakennetyöttömistä vähintään 60-vuotiaita oli 23 prosenttia ja yli 50-vuotiaita 52 prosenttia. Työttömistä pitkäaikaistyöttömiä oli 22 prosenttia, joista 40 prosenttia vähintään 60-vuotiaita. Lisäksi on paljon työttömiä, jotka eivät täytä rakennetyöttömän määritelmää, mutta joiden työllistyminen avoimille työmarkkinoille kokoaikaiseen työhön on epätodennäköistä johtuen esimerkiksi koulutuksen ja osaamisen puutteista, terveydellisistä rajoitteista ja elämänhallinnan ongelmista.

Työmarkkinoille tulevien nuorten määrä on vuosittain noin 500 henkeä eläköityviä pienempi ja Tilastokeskuksen vuonna 2019 tekemän ennusteen mukaan Kainuun 15-64 -vuotiaiden määrä vähenee vuoteen 2040 mennessä yli 20 %. Kun otetaan huomioon koronakriisin jälkeen jatkuva talouden kasvu ja investointien kautta syntyvät uudet työpaikat, jo seuraavan viiden vuoden aikana maakuntaan tarvitaan työvoimaa tuhansia henkilöitä. Työvoimapulaa onkin erittäin haastavaa ratkaista pelkästään kotimaisella työvoimalla.

Kainuun työmarkkinoilla on työvoiman osaamisen ja nykyajan työelämän vaatimusten kohtaanto-ongelma. Työttömien ja koko väestön osaamisen parantaminen sekä koulutustarjonnan monipuolistaminen on elintärkeää osaavan työvoiman riittävyyden ja sitä kautta yritysten kehittymisen sekä kasvun kannalta. Tutkintokoulutuksen vuonna 2018 aloitti Kainuussa 2 388 henkilöä, joista ammatillisen koulutuksen aloitti 1 488 (62 %), korkeakoulutuksen 531 (22 %) ja lukion 369 (16 %) henkilöä. Tutkinnon 15 vuotta täyttäneistä on suorittanut 73 prosenttia. Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden määrä on noussut Kainuussa 25 prosenttiin, mutta on edelleen alhainen. Ulkomaalaisia aloitti tutkintokoulutuksen vuonna 2018 ennätysmäärä (144 opiskelijaa).

Maakunnan koulutusorganisaatiot ovat pyrkineet vastaamaan haasteeseen mm. oppisopimuskoulutuksilla, erikoistumis- koulutuksilla ja muuntokoulutuksilla. Kajaanin ammattikorkeakoulu (KAMK) on juuri saanut sosionomien koulutusoikeuden. Tavoitteena on, että ensimmäinen ryhmä aloittaa 2021 syksyllä 40 opiskelijan suuruisena. Kelpoisten opettajien saatavuuden turvaamiseksi varhaiskasvatuksen opettajien monimuotokoulutus alkaa syksyllä 2021 (Kajaanissa 20 opiskelijaa). OKM laittaa 3,2 miljoonaa euroa jatkuvan oppimisen tukeen. Luokan-, erityis-, aineen- (kaksoiskelpoisuus) ja ammatillisen koulutuksen opettajien saamiseksi jatketaan selvitystä ja keskustelua KM-tutkinnon suoritusmahdollisuudesta Kajaanissa opetusteknologiaa hyödyntäen. Kuhmon TaitoTehdas (ESR 2020 - 2021) on ammatillisen koulutuksen toimintamalli, jossa yh-



distetään yhteisöllinen tiimioppiminen yrityksissä tapahtuvaan oppimiseen samalla hyödyntäen digitaalisen ohjauksen välineitä, alustoja ja liikuteltavia oppimisympäristöjä. Toimintamallissa tarjotaan monipuolisesti ammatillista koulutusta selaisilla alueilla ja paikkakunnilla, joilla ei enää ole pysyvää toisen asteen ammatillista koulutusta. Pilottikuntana on Kuhmo. Prosessiakatemia (ESR 2020 – 2022) vastaa yhteistyön ja yhteistoiminnan avulla kattavasti ja ketterästi Kainuun alueen prosessiteollisuuden yritysten muuttuviin osaamistarpeisiin. Toiminta tapahtuu yrityslähtöisesti ja tiiviissä opetustoimijoiden ja yritysten yhteistyössä. Prosessiakatemiassa ovat mukana Kainuun ammattiopisto, KAMK ja Oulun yliopisto. Se tarjoaa ammatillista, ammattikorke- ja yliopistokoulutusta Kainuun prosessiteollisuuden tarpeisiin.

6. Osallisuuden ja hyvinvoinnin lisääminen sekä eriarvoistumisen ehkäisy

Hyvinvointi on kehittynyt Kainuussa myönteisesti. Työllisyysaste on noussut ja työttömyys laskenut. Rakennetyöttömyyden tilanne on parantunut. Työllisyysaste on vuonna 2019 noussut 68 prosenttiin vuoden 2017 64 prosentista, mutta on silti maan kolmanneksi alhaisin (koko maa 73 %). Tämä on kuitenkin hyvä parannus vuoden 2018 tilanteesta, jolloin Kainuussa oli alhaisin työllisyysaste, 65 prosenttia. Rakennetyöttömiä oli vuoden 2019 lopussa 1772, mikä 945 henkilöä vähemmän kuin vuonna 2017. Sen sijaan huolestuttavaa kainuulaisten hyvinvoinnin ja julkisen talouden kestävyysnäkökulmasta on se, että työvoiman ulkopuolella olevista työkäisistä 54 prosenttia on eläkkeellä. Työkyvyttömyyseläkettä saavien 25-64 -vuotiaiden osuus vastaavasta ikäluokasta oli Kainuussa lähes 11 prosenttia, kun se koko maassa oli 7 prosenttia.

Sairastavuus ja ennenaikainen kuolleisuus on suurta. Ikävakioimaton THL:n sairastavuusindeksi on Kainuussa korkea (131). Indeksivaihtelee kunnittain suuresti ollen Paltamossa 189 (Kainuun korkein) ja Kajaanissa 119 (Kainuun matalin). Kroonisten sairauksien vuoksi erityiskorvattaviin lääkkeisiin oikeutettuja on eniten Kainuussa. Ylisukupolvinen työttömyys ja syrjäytyminen ovat myönteisestä kehityksestä huolimatta Kainuussa edelleen huolestuttavan yleisiä. Kainuulaisista 18-24 -vuotiaista 21 prosenttia on syrjäytymisriskissä. Vastaava luku koko maassa on 17 prosenttia.

Sosiaali- ja terveystoimen nettokäyttökustannukset ovat yhä nousseet ja ovat maan korkeimmat, 4341 euroa/asukas. Kuntatalous ja sen näkymät ovat Kainuussa kuten koko maassakin haastavat. Kainuun kuntien taloutta kuormittavat ikärakenteesta johtuva heikko väestöllinen huoltosuhde ja ohut verokertymä sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottamisen kasvavat kustannukset. Valmisteilla oleva soteuudistus vaikuttaa merkittävästi kuntatalouden liikkumavaraan. SOTEn kulujen kasvupaineet vaikeuttavat kuntien taloustilannetta jatkossakin. Kiristyvässä kuntatalouden tilanteessa ennaltaehkäisevän hyvinvointi- ja terveydenedistämistyön merkitys korostuu entisestään. Nämä kehittämistoimet **tukevat hyvin hallituksen vuoden 2021 talousarviossa hyväksymää linjausta (5/6) EU:n elpymisvälineen varojen käyttöä koskevalle jatkovalmistelulle: Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden saatavuuden vahvistaminen ja kustannusvaikuttavuuden lisääminen.**